

результатом их профессионально-педагогической подготовки и предусматривает развитие интеллектуальной, эмоциональной и волевой сферы психики человека в соединении с совершенствованием их моральных и этических качеств.

Ключевые слова: будущие учителя, экологическая подготовка, экологическое воспитание, экологическое образование, природоохранное просвещение.

O.V. Nabil's'ka

PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING TO ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PUPILS: THEORETICAL ASPECTS

Summary

The article highlights the theoretically grounded issues of training primary school teachers for environmental education of pupils. The essence of the concept "training primary school teachers for environmental education of pupils" is shown. The willingness of primary school teachers for environmental education of pupils is the result of their vocational and educational training and it provides the development of intellectual, emotional and volitional human psyche in connection with the improvement of the moral and ethical qualities.

Key words: future teachers, environmental training, environmental education.

УДК 378.147(477)

Н.Є. Полтавська

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

У публікації проаналізовано теоретичний аспект з проблеми визначення комунікативної компетентності як професійно значущої якості майбутніх вчителів; розкрито сутність поняття "комунікативна компетентність"; запропоновано психолого-педагогічні умови, які допоможуть майбутньому вчителю оволодіти комунікативною компетентністю, як однією із найважливіших складових конкурентноздатного фахівця. Охарактеризовано поняття "кооперативне навчання"; висвітлено практичне застосування деяких кооперативних форм навчання як засобів розвитку комунікативних якостей.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, кооперація, кооперативне навчання, діалог.

Соціально-економічні зміни, реформування системи освіти на гуманістичних та демократичних засадах, перехід із предметного на особистісно-орієнтоване навчання створюють умови для саморозвитку, самореалізації особистості у навчальному процесі. Результативність процесу неможлива без ґрунтовного аналізу процесу професійної підготовки майбутніх учителів і пошуку шляхів її подальшого вдосконалення.

Сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру. Не дивлячись на те, що для будь-якого кваліфікованого спеціаліста необхідні глибокі знання, для педагогічної діяльності вчителя, зокрема вчителя початкових класів, особливо важливі професійно значущі якості.

До професійно значущих якостей ми відносимо такі блоки якостей: організаторські, комунікативні, мотиваційно-вольові, особистісні, лідерські.

Постановка проблеми. Враховуючи значимість освіти для розвитку країни, набуває актуальності питання якості освіти, професійної і комунікативної компетентності педагогічних кадрів, які спрямовують, організовують навчально-виховний процес, створюють умови для подальшого розвитку національної системи освіти.

В останні роки з'явилася велика кількість праць, у яких безпосередньо досліджуються питання комунікативної активності особистості. У численних студіях вітчизняних та зарубіжних авторів (А. Батаршев, Г. Васильєв, В. Казміренко, Л. Карамушка, А. Кідрон, Л. Кельман, Н. Коломінський, С. Максименко, Г. Міллер, К. Платонов, К. Роджерс, М. Форверг, Я. Шкурко та ін.) по-різному визначається роль і місце комунікативних здібностей у становленні та розвитку особистості. Це поняття наповнюється особливим змістом відносно проблеми зазначених здібностей у педагогічному спілкуванні (О. Бодальов, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, Р. Немов, Л. Орбан-Лембрик, Г. Попова, Л. Савенкова, М. Савчин, В. Семиченко, С. Терешук, М. Тоба, Т. Щербан, Т. Яценко та ін.).

Важливе значення для дослідження означеної проблеми мають праці, в яких розглядаються питання, пов'язані з онтогенетичним розвитком спілкування (Л. Виготський, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Т. Пироженко, Л. Рубінштейн та ін.), механізмами регуляції та саморегуляції особистості (М. Боришевський, О. Киричук, С. Максименко та ін.), особливостями міжособистісної взаємодії у

навчальному колективі (Н. Анікеєва, А. Добрович, Ю. Ємельянов, Г. Ложкін, В. Семиченко, Л. Петровська та ін.), національною спрямованістю освіти (А. Дмитренко, В. Москалець, М. Пірен, М. Савчин, М. Стельмахович, Р. Скульський та ін.).

Незважаючи на те, що проблема формування комунікативних здібностей у майбутніх вчителів знайшла своє висвітлення у ряді наукових праць, окремі аспекти означеної проблематики залишаються ще недостатньо вивченими. **Мета статті** полягає у висвітленні питання застосування кооперативного навчання майбутніх вчителів початкових класів як однієї з інноваційних технологій їх професійно-педагогічної підготовки, зокрема розвитку комунікативної компетентності.

Комунікативна культура вчителя виражається у знаннях ним мовного етикету, основ ефективного спілкування, змісту ділового одягу тощо. Педагог має вміти слухати співрозмовника; контролювати себе під час розмови; дотримуватись правил мовного етикету у спілкуванні; вести розмови з колегами, батьками. Основними мотивами та цінностями виступають: можливість знаходити спільну мову з людьми; необхідність володіти собою у будь-яких навчальних ситуаціях; використовувати власні здібності; постійно самовдосконалюватися. Про наявність комунікативної культури свідчать такі якості, як: володіння собою, висока культура, комунікативна компетентність.

До комунікативних якостей вчителя ми також відносимо окрім комунікативної компетентності, здібність до кооперації та групової роботи, поведінкові орієнтації при вирішенні конфліктної ситуації, соціальну компетентність при реалізації своїх цілей.

Комунікація – процес двостороннього обміну інформацією, що веде до взаємного розуміння. "Комунікація" у перекладі з латині означає "загальне, розподілене між усіма". Якщо не досягається взаєморозуміння, то комунікація не відбулася. Щоб переконатися в успіху комунікації, необхідно мати зворотний зв'язок про те, як люди вас зрозуміли, як вони сприйняли вас, як поставилися до окресленої проблеми.

Комунікативна компетентність – здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми.

Комунікативна компетентність – сукупність навичок та вмінь, необхідних для ефективного спілкування.

Комунікативна компетентність – ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки.

Компетентність у всіх видах спілкування полягає у досягненні трьох рівнів адекватності партнерів – комунікативного, інтерактивного і перцептивного. Отже, можна говорити про різні види компетентності у процесі спілкування. Особистість повинна бути спрямована на отримання щедрої різноманітної палітри психологічних позицій, засобів, які допомагають цілісному самовираженню партнерів.

Отже, комунікативна компетентність - це сукупність комунікативних здібностей, комунікативних умінь та комунікативних знань, які адекватні комунікативним задачам і достатні для їх вирішення [4; 5; 9; 10].

Аналіз практики підготовки вчителів початкових класів у системі педагогічної освіти свідчить про наявність низки недоліків у їх комунікативній підготовці: по-перше, під час підготовки вчителів недостатня увага приділяється саме комунікативному аспекту, що провокує появу недоліків у сфері взаємовідносин та спілкування "викладач – студент".

У вищих навчальних закладах переважає такий підхід до професійної діяльності, за якого студенти мають справу не з контекстом майбутньої професійної діяльності, а з навчальними предметами. Це означає, що головною метою фахової підготовки майбутніх вчителів початкової школи залишається формування, перш за все, міцних предметних знань.

Реальна педагогічна дійсність насамперед потребує сформованих комунікативних якостей у майбутніх вчителів початкових класів як суб'єктів професійної діяльності.

Як наслідок, виникнення труднощів у навчальному процесі: невміння обирати оптимальний стиль спілкування, відсутність рівнозначних партнерських стосунків між викладачем та студентом під час занять, несприятливий психологічний мікроклімат у групі. Названі труднощі знижують ефективність та продуктивність навчально-виховного процесу.

Оскільки на етапі вузівського навчання не створюються належні умови для розвитку комунікативних компетентностей майбутніх педагогів, дана проблема розв'язується завдяки упровадженню кооперативних технологій навчання, оскільки ці технології мають значний потенціал формування комунікативних якостей.

За етимологічним словником кооперація (від лат. cooperatio – співпраця) – форма організації праці, за якої значна кількість людей спільно бере участь в одному чи різних, але пов'язаних між собою процесах праці.

Співпраця (кооперація) – це спільна діяльність з метою досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності індивідууми прагнуть одержати результати, що є вигідними для них самих і для всіх інших членів групи.

Вихідним є поняття "кооперативне навчання", яке являє собою таку форму організації навчальної співпраці, що сприяє виникненню особливих умов та реалізації специфічних способів взаємодії учасників навчального процесу, спрямованих на колективний пошук і розв'язання пізнавальних задач, які ставить педагог або формулюються колегіально групою студентів.

Кооперативним навчанням називається такий варіант його організації, протягом якого учні (студенти) працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найбільш ефективний навчальний процес для себе і своїх колег.

Кооперативна (групова) навчальна діяльність – це форма (модель) організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою [6, с. 22].

Кооперативне навчання базується на специфічних принципах:

1) позитивної взаємозалежності, що потребує від студентів усвідомлення відповідальності за власне навчання та навчання інших членів групи;

2) взаємодії, тобто створення для студентів реальних умов для допомоги один одному;

3) індивідуальної незалежності, що передбачає необхідність демонстрації кожним студентом результатів власної роботи;

4) соціальної взаємодії, що вимагає від кожного члена навчальної групи позитивно розв'язувати проблеми та конфлікти, які можуть виникати у процесі спільної діяльності;

5) перспективності – члени групи оцінюють не тільки власну роботу, але й висувають шляхи її подальшого вдосконалення. [2, с. 135].

Комунікативні якості посідають невід'ємне місце у кооперативному навчанні, оскільки їх наявність у педагога та студентів є умовою реалізації технологій кооперативного навчання. Яке ж місце займає комунікація у кооперативному навчанні? Розглянемо далі докладніше педагогічні умови, завдяки яким уможливується процес кооперативного навчання:

- організаційно–педагогічні;
- дидактико–методичні;
- соціально–психологічні.

До **організаційно–педагогічних умов** відносимо організацію комунікації у навчальному процесі. В основі комунікативного процесу в системі традиційного навчання лежить монолог педагога. Педагог іде з готовими знаннями до студентів. Взаємодія між учасниками освітнього процесу будується за ініціативи педагога відповідно до заздалегідь підготовленого плану заняття.

Такий спосіб комунікації дозволяє викладачеві за короткий проміжок часу передати студентам великий обсяг матеріалу, маючи зворотний зв'язок у вигляді коротких відповідей студентів. В. Біблер інтерпретує цю модель комунікації у такий спосіб: "при монолозі – тільки одна свідомість, один суб'єкт (педагог)..." [1, с. 34].

Кооперативне навчання допускає іншу форму комунікації на занятті, яку можна зафіксувати у вигляді моделі багатосторонньої комунікації: позиція викладача змінюється: він не домінує над студентами, а стає учасником навчальної діяльності. Комунікаційні зв'язки виникають не тільки між викладачем та студентами, але й між усіма студентами.

Педагогічні умови, що забезпечують організацію різнобічної комунікації:

1. Знання, що повідомляються педагогом, не повинні бути беззаперечними. Для успішної реалізації навчального процесу необхідно створювати ситуації "відкритого зіткнення власних сумнівів із протиріччями інших". Важливо, щоб ці протиріччя виникали під час діалогу між викладачем та між самими студентами з урахуванням їхніх інтересів, думок, поглядів і позицій.

2. Те, що педагоги традиційно вважали помилками у мисленнєвому процесі студентів, має сприйматися як процес просування до знань, як конкретна проблема на цьому етапі навчання. Це сприяє появі у студента бажання вчитися й разом із викладачем розв'язувати проблеми, що виникли.

3. Виклад педагогом готової інформації не виключається з навчального процесу, але місце й роль її змінюються. Монолог учителя застосовується, якщо:

– необхідно налаштувати студентів на вивчення нового матеріалу;

– студенти не можуть вирішити проблему самостійно через брак інформації. У такому випадку педагог викладає лише основні положення певної теми, організовує їх активне обговорення.

У процесі різнобічної комунікації студенти отримують можливість поділитися своїми думками, враженнями й відчуттями у межах певної теми, розповісти про власні висновки й вислухати думки не тільки педагога, а й одногрупників.

Викладач виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не "замикає" навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання стають зв'язки між студентами, їхня взаємодія та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу, студенти беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання.

Важливим поняттям кооперативного навчання є *діалог*.

Навчальний діалог в умовах кооперативного навчання – це складна, інтегрована, інтеркультурна та

поліособистісна організація освітнього процесу, своєрідна дидактична система з м'яким стилем управління, вільна від таких хибних стереотипів як "єдина правильна відповідь", "істина у останній інстанції", "викладач все знає, тому завжди правий" та інші. Діалогічна форма навчання стає можливою за наявності толерантності – однієї із найважливіших професійно значущих якостей як самого педагога, так і студентів – активних співучасників діалогічного навчального процесу.

О. Джуринський зазначав: "ефективним є групове навчання, яке передбачає відмову від діалогу "учитель – учень" і перехід до потрійних взаємовідносин "учитель – група – учень". Клас поділяється на рухомі за складом невеликі групи, кожна з яких по-своєму опановує навчальний матеріал. Мотивація є не конкурентною, а кооперативною: співпраця виходить на перший план".

На заняттях у кооперативному навчанні має панувати атмосфера пошуку та відкритості. Викладач і студенти ставлять одне до одного запитання, аналізуючи проблеми й ухвалюючи рішення. Студенти мають певні ролі під час виконання завдань, застосовують на практиці знання, уміння, навички: роблять припущення, збирають інформацію, впорядковують її, ставлять під сумнів висновки та достовірність джерел, оцінюють інформацію.

Навчальний простір має бути побудований таким чином, щоб зробити невимушеною і природною співпрацю та комунікацію студентів. Цей простір можуть конструювати як педагоги, так і студенти, використовуючи різні засоби, що забезпечують освітню діяльність або є її результатами: плакати з програмою предмета, результатами групової роботи; навчальні матеріали, зроблені педагогом; різноманітні проекти, буклети, виготовлені студентами.

Найбільш поширеними формами організації навчання виступають наступні: формальні скооперовані групи, групи студентського бригадного поділу досягнень, джінго, неформальні кооперовані групи. Технології, що сприяють практичній реалізації кооперованого навчання студентів наступні: "мозаїка", "класичні пари" та "класичні трійці", "акваріум", "вертушка" та інші. Вищезазначені методи характеризуються цілою низкою особливостей, зокрема:

- базуються на спілкуванні як життєвій необхідності людини;
- створюють умови для діалогу або полілогу між усіма учасниками процесу навчання, вимагають поетапної соціально-психологічної підготовки навчальної групи до продуктивного структурного спілкування: участь у діалозі потребує вміння не лише слухати, але й чути, не тільки говорити, але й бути зрозумілим;
- виробляють уміння працювати в групі для знаходження спільного, узгодженого рішення шляхом багаторазового висунення пропозицій і отримання відгуків на них;
- поступово формують комунікативні поняття через сенсорне сприйняття, діалог-дискусію, рольову гру, життєву практику [4; 5; 7; 8].

Висновок. Аналіз існуючої на даний момент практики професійної підготовки вчителів початкових класів свідчить про наявність низки недоліків у їх комунікативній компетентності. Існує суперечність між вимогами, з одного боку, до професіоналізму педагогів, з іншого – до рівня їх комунікативної підготовленості.

Отже, провідним напрямком у системі підготовки педагогічних кадрів постає формування та розвиток їх провідних комунікативних якостей.

Усе це можливе завдяки введенню до освітнього процесу технологій кооперативного навчання.

Література

1. Библер В. Культура : диалог культур (опыт определения) / В. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 34.
2. Джуринский А. Н. Развитие образования в современном мире / А. Н. Джуринский. – М., 1999. – С. 134 – 141.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К., 2003. – С. 56 – 78.
4. Жуков Ю.М. Диагностика и развитие компетентности в общении : спец. практикум по социальной психологии / Ю. М. Жуков. – М. : МГУ, 1990. – 104 с.
5. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування / М. М. Заброцький. – Київ – Житомир : Волинь, 2000. – 32 с.
6. Інтерактивні технології навчання : теорія, досвід : метод, посіб. / авт.-уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.П.Н., 2002. – 136 с.
7. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
8. Карамушка Л. М. Використання інтерактивних технік у процесі підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій до управління : метод. рекомен. / Л. М. Карамушка. – Рівне, 2003. – 20 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К., 2003. – 568 с.
10. Петровская Л. А. Компетентность в общении : социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М., 1989. – 216 с.

**РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ
КООПЕРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ**

Резюме

В публикации проанализировано теоретический аспект проблемы определения коммуникативной компетентности как одного из профессионально значимых качеств будущих учителей начальных классов; раскрыта суть понятия "коммуникативная компетентность"; предложены психолого-педагогические условия, которые помогут будущему учителю овладеть коммуникативной компетентностью, как одной из самых важных составляющих конкурентноспособного специалиста. Охарактеризовано понятие "кооперативное обучение"; отображена необходимость практического применения кооперативных технологий как средств развития коммуникативных качеств учителя.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная компетентность, кооперация, кооперативное обучение, диалог.

N.E. Poltavs'ka

**JUNIOR SCHOOL TEACHERS COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT IN THE
PROCESS OF USING THE COOPERATIVE FORMS IN TEACHING**

Summary

The article deals with the theoretical aspects of the problem of important communicative qualities of junior school teacher, the notion "communicative competence" is revealed; psycho – pedagogical conditions helping the future teachers to get communicative competence of competitive specialist are suggested. Practical application of cooperative technologies as facilities of developing the teacher's communicative qualities is represented.

Key words: communication, communicativeness, communicative qualities, cooperation, dialogue.

УДК 378.371.14

Н.В. Кардашова

**МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У
ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ**

У статті доведено необхідність впровадження проектної методики у навчальний процес під час вивчення іноземних мов у ВНЗ. У статті розкрито сутність методу проектів, умови його втілення в навчальний процес та етапи його організації. Визначено основні принципи використання проектної технології у вищих навчальних закладах в рамках методичних принципів навчання іноземних мов. З'ясовано роль і місце проектної методики у навчанні студентів іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: метод проектів, інноваційні технології, іноземні мови, система освіти, принципи.

Постановка проблеми. Розширення економічних, політичних та культурних зв'язків між країнами, розвиток міжнародних засобів масової комунікації, міждержавна інтеграція в галузі освіти й, отже, розширення можливостей одержання якісної освіти не тільки в себе в країні, а й за кордоном сприяють підвищенню статусу іноземної мови як засобу спілкування й взаєморозуміння. Практичне володіння іноземними мовами дає людині можливість зайняти в суспільстві більш високий соціальний стан і підвищити свій матеріальний добробут.

Необхідність постійного вдосконалення системи і практики освіти обумовлені соціальними змінами, що відбуваються у суспільстві. Питання підвищення якості освіти і рівня вихованості особистості були і залишаються пріоритетними в сучасній методиці викладання іноземних мов.

На сучасному етапі особливо актуальним стає створення системи освіти, яка відповідає вимогам сучасного суспільства і дає можливість майбутнім фахівцям одержати міцні знання іноземної мови, оволодіти практичними вміннями та навичками іншомовного спілкування. Провідне значення у цьому процесі має проектна форма навчання. Як свідчать дослідження та практика, у вищих закладах освіти приділяється недостатньо уваги використанню проектної технології як ефективного навчання іноземним мовам. Саме це й зумовлює неабияку актуальність підвищення рівня знань майбутніх фахівців засобами проектної форми навчання.

Метою статті є розкрити сутність методу проектів, умови його втілення в навчальний процес та етапи його організації.

Звернемося до поняття "проекткування" (від лат. projectus - кинутий вперед). Ведучи мову про проекткування, варто зазначити, що ця категорія не є новою в педагогічній теорії. За останні десятиліття це поняття з'явилося в контексті нової програми освіти, запропонованої наприкінці 70-х років Королівським коледжем мистецтва Великобританії. Воно тісно пов'язане з проектною культурою, що є тією спільною